

University of Tehran Press

Private Law

Home Page: <https://jolt.ut.ac.ir>

Online ISSN: 2423-6209

The Legal Status of Energy Subscription Charges from a Comparative Perspective

Alireza Bariklou^{1*} Amir Mahmood Amini²

1. Corresponding Author, Professor of Private Law Department, Faculty of Law, Farabi College, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: bariklou@ut.ac.ir

2. PhD Student in Private Law, Faculty of Law, Farabi College, University of Tehran. Email: amirmahmood.amini@ut.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:

Received: February 11, 2025

Revised: July 27, 2025

Accepted: September 11, 2025

Published online: 09 October 2025

Keywords:

Subscription,
Contract Law,
Consumer,
Invalid Acquisition of Property.

ABSTRACT

Energy subscription originated in French law, from which it entered in to Iranian law and it has also become common in English law under the term "subscription". In the energy sector, however, French law has predominantly recognized initial subscription, whereas English law generally supports continuous or monthly subscription, reflecting the divergent approaches of the two legal system in contract law. The legal validity of such contracts was debated in French doctrine and English case law. In France, the 2016 reforms of the law of obligations expressly recognized subscription contracts within the framework agreements, while in English law; their validity is subject to compliance with the general requirements for contract validity. In this article, the legal status of subscriptions was examined using a descriptive-analytical method and it shows that the two types of subscriptions that are taken from consumers in the field of energy are incompatible with the fundamental principles of contract law because the initial subscription is a type of unjust enrichment and the continuous and monthly subscription is also contrary to consumer protection law.

Cite this article: Bariklou, A. & Amini, A. M. (2025). The Legal Status of Energy Subscription Charges from a Comparative Perspective. *Private Law*.22 (1), 1-14. <http://doi.org/10.22059/jolt.2025.390036.1007367>

© Authors retain the copyright and full publishing rights.

Publisher: University of Tehran Press.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jolt.2025.390036.1007367>

انتشارات دانشگاه تهران

حقوق خصوصی

سایت نشریه: <https://jolt.ut.ac.ir>

شاپا الکترونیکی: ۶۲۰۹-۲۴۲۳

وضعیت حقوقی آبونمان انرژی از منظر تطبیقی

علی‌رضا باریکلو^{۱*} | امیرمحمود امینی^۲

۱. نویسنده مسؤل، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، دانشکدگان فارابی، دانشگاه تهران، قم، ایران. رایانامه: bariklou@ut.ac.ir
۲. دانشجوی دکترای حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، دانشکدگان فارابی، دانشگاه تهران، قم، ایران. رایانامه: amirmahmood.amini@ut.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۵/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۱۷

آبونمان انرژی برخاسته از حقوق فرانسه است که وارد حقوق ایران شده و در حقوق انگلستان نیز تحت عنوان «اشتراک» رایج شده است. با این حال در حوزه انرژی غالباً در فرانسه آبونمان ابتدایی و در انگلستان آبونمان مستمر یا ماهیانه مورد حمایت قرار گرفته است و رویکرد حقوق قراردادهای این دو کشور متفاوت است. وضعیت حقوقی این قرارداد در دکتترین فرانسوی و رویه قضایی انگلستان مورد تردید بود که قانونگذار فرانسوی در اصلاحات سال ۲۰۱۶ آن را در قالب قرارداد کادر مورد حمایت قرار داد و در حقوق انگلستان نیز اعتبار آن منوط به رعایت شروط اعتبار قرارداد شده است. در این مقاله وضعیت حقوقی آبونمان به روش توصیفی-تحلیلی بررسی و ثابت شد که دو نوع آبونمان، که در حوزه انرژی از مصرف‌کننده گرفته می‌شود با موازین حقوق قراردادهای ناسازگار است. زیرا آبونمان ابتدایی نوعی اُکل مال به باطل است و آبونمان مستمر نیز برخلاف حقوق مصرف‌کننده است.

کلیدواژه:

آبونمان،
اُکل مال به باطل،
حقوق قراردادهای،
مصرف‌کننده.

استناد: باریکلو، علی‌رضا و امینی، امیرمحمود (۱۴۰۴). وضعیت حقوقی آبونمان انرژی از منظر تطبیقی. حقوق خصوصی، ۲۲ (۱) ۱-۱۴.

<http://doi.org/10.22059/jolt.2025.390036.1007367>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© نویسندگان.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jolt.2025.390036.1007367>

مقدمه

اخذ آبونمان در قراردادهای تأمین هزینه‌های خدمات عمومی و خصوصاً انرژی رایج شده است. این عنوان به تعهدات مالی قابل اطلاق است که مصرف‌کننده در قبال صرف خرید یا دسترسی به خدمات منظم و مستمر انرژی موظف به پرداخت آن است. این نوع قراردادها به گونه‌ای تنظیم می‌شوند که حقوق و تعهدات طرفین تعریف شده و مشترکین موظف به پرداخت هزینه‌های ثابت یا دوره‌ای هستند. در حقوق فرانسه به استناد قاعده «انصاف» در قراردادها سعی شده تا منافع مشترکین در برابر تغییرات ناگهانی قیمت‌ها تضمین شود. از طرف دیگر، ارائه‌دهندگان خدمات عمومی نیز بر اساس این قراردادها تعهد دارند که خدمات را به صورت پایدار و با کیفیت مناسب ارائه کنند. البته تفاوت‌های اصلی بین این دو نظام حقوقی را می‌توان در نحوه تنظیم قراردادها، میزان انعطاف‌پذیری در شرایط و قیمت‌ها و نیز تأثیرگذاری مقررات دولتی مشاهده کرد. در فرانسه، تأکید بر حمایت از مصرف‌کننده و تنظیم قراردادها بر اساس قوانین تعیین شده و نظارت دولت بر عملکرد ارائه‌دهندگان خدمات است. درحالی‌که در انگلیس بازار نسبت به دخالت‌های دولت آزادتر است و شرکت‌ها به ابتکارات بیشتری برای جذب و حفظ مشتریان اقدام می‌کنند. بنابراین در این دو نظام حقوقی از نظر کارکرد و آثار قراردادهای آبونمان رویکردهای متفاوتی اتخاذ شده و در حقوق فرانسه آبونمان غالباً به عنوان نوعی قرارداد معین^۱ شناسایی می‌شود و با توجه به ویژگی تعهدات متقابل و مستمر به طور مستقیم تابع قواعد عمومی قراردادها است. اما، در حقوق انگلیس با تمرکز به رویکرد عمل‌گرا^۲ قراردادهای آبونمان به عنوان نوعی تنظیم رابطه قراردادی^۳ تلقی و نقش کارکرد آن با توجه به مفاد و شرایط خاص هر قرارداد موردی بررسی می‌شود. اما در حقوق ایران در قراردادهای تأمین انرژی مانند قرارداد واگذاری انشعاب برق دو نوع آبونمان ثابت یا اولیه و مستمر را مصرف‌کننده باید پرداخت کند. بنابراین، با توجه به خاستگاه آبونمان که حقوق خارجی است ساختار مقاله از عناوین، توصیف آبونمان با هدف تعیین موضوع، آبونمان و شرط تحویل یا پرداخت با هدف تفکیک موضوع، مزایای آبونمان و اهداف اقتصادی اخذ آبونمان انرژی از حیث داشتن منافع، و وضعیت حقوقی آبونمان با هدف تطبیق آن با قواعد حقوقی تشکیل شده که مهم‌ترین چالش تطبیق رویکرد ایران به آبونمان با موازین حقوق اسلامی است.

توصیف آبونمان

با توجه به روند رو به رشد فناوری و افزایش فرایندهای خدمات، احتمال دارد که آبونمان‌ها در صنایع جدیدتر و حوزه‌های متنوع‌تری گسترش یابند، از جمله اینترنت اشیا^۴ و خدمات مبتنی بر هوش مصنوعی (Hadopi, 2014). بنابراین آبونمان به طور مطلق و اعم از قرارداد انرژی بررسی می‌شود. برخی آبونمان را قراردادی می‌شمارند که «به موجب آن خدمات یا محصولی به طور مستمر و یا به صورت متناوب، در مدتی معلوم و یا نامعلوم، در برابر قیمتی که معلوم است مبادله می‌شود؛ مانند اشتراک روزنامه، برق، گاز، آب و تلفن. به مالی که پرداخت می‌شود وجه اشتراک می‌گویند» (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۵: ۴). این معنای ابتدایی آبونمان است که خدمات مستمر مثلاً یک‌ساله ولی بهای آن یک‌جا پرداخت می‌شود. نمونه بارز آن اشتراک جراید است که شخص با بهای پرداخت یک‌جا جریده را روزانه یا ماهیانه دریافت می‌کند. ولی در این مقاله این معنا مراد نیست. بلکه آبونمانی موضوع بررسی است که علاوه بر بهای خدمات مبلغی اضافه بر آن از مصرف‌کننده دریافت می‌شود. بعضی آن را از عناوین مستحدثه دانسته‌اند که می‌توان برخی از مصادیق اشتراک روزنامه‌ها و مجلات را به بیع سلف نسبت داد و نوعی دیگر مانند اشتراک آب، برق، تلفن و گاز را با اباحه معوضه دانست (هاشمی شاهرودی، ۱۴۲۶: ۱۰۰). این دیدگاه نیز با واقع منطبق نیست. چون آبونمان برق و گاز اباحه تصرف نیست. بلکه مصرف‌کننده باید در قبال هر واحدی از انرژی مصرفی، علاوه بر آبونمان، قیمت را نیز پرداخت کند. بنابراین عده‌ای حق اشتراک تلفن با حق اشتراک گاز، برق و آب را متفاوت دانسته و آن دو را

1. contrats spéciaux
2. pragmatic
3. contractual arrangements
4. IoT

قیاس مع الفارق شمرده‌اند. چون در قبوض تلفن ثابت حتی برای مشتریان فاقد کارکرد مبلغی به عنوان حداقل کارکرد درج می‌شود تا بخشی از هزینه ناشی از اختصاص امکانات به مشترک را تأمین کند (قنبرزاده و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۷۰ - ۲۷۱).

در مباحث بازار کسب و کار، آبونمان مبلغی است که خدمات‌گیرنده برای دریافت خدمات یا محصول در بازه‌های زمانی منظم به طور مستمر یا در ابتدای قرارداد فروش به فروشنده خدمات می‌پردازد و پرداخت آن شرط دسترسی به خدمت است (خوهرسندیان و شنیور، ۱۳۹۰: ۱۴۴). طبق این تعریف، آبونمان عوض دسترسی به سرویس مدت‌دار برای ارائه خدمات مختلف است (Jeong et al., 2024: 2). افراد عموماً از طریق پرداخت یک مبلغ ثابت به صورت ماهیانه به این سرویس دسترسی پیدا می‌کنند (Lee & Yoshizawa, 2021: 54). در نتیجه، آبونمان یک عامل اقتصادی است و به معنای پرداخت دوره‌ای یک هزینه به منظور استفاده از یک سرویس یا دسترسی به یک محصول است. این نظام پرداختی از زمان‌های قدیم تا به امروز تغییرات زیادی کرده و در صنایع مختلف مورد استفاده قرار گرفته است (Jitsoon thornchaikul, 2022: 18). برخی معتقدند آبونمان عبارت است از دریافت هزینه ثابت یا دوره‌ای برای استفاده از خدمات یا محصولاتی خاص. این عنوان در بسیاری از صنایع، از جمله مخابرات، رسانه‌ها و خدمات اینترنتی، کاربرد گسترده‌ای دارد (Perona, 2010: 22). به طور کلی، واژه آبونمان به عوض دسترسی به خدمات یا محصولات بر اساس پرداخت مداوم و متناسب با یک دوره زمانی خاص اشاره دارد (Jaiswal & Singh, 2022: 106).

بنابراین، دو نوع آبونمان رایج است. یکی در قبال خدمات و عوض است؛ مانند آبونمان جراید و دسترسی به سایت اینترنتی که از موضوع بحث خارج است. دوم آبونمانی است که همراه با قیمت خدمات دریافتی از مصرف‌کننده دریافت می‌شود که این موضوع مقاله است. از مجموع این تعابیر اقتصادی استفاده می‌شود که آبونمان انرژی عبارت از مبلغی است که علاوه بر قیمت انرژی مصرف‌کننده برای دسترسی مستمر به انرژی باید پرداخت کند. این تکلیف هرچند از منظر اقتصادی دارای توجیهاتی است، از منظر حقوقی با چالش‌هایی مواجه است که در این مقاله تفاوت آبونمان با شرط تحویل یا پرداخت^۱ و ابعاد اقتصادی و حقوقی آن مورد بررسی قرار می‌گیرد.

آبونمان و شرط تحویل یا پرداخت

شرط تحویل یا پرداخت از جمله شروط مشابه با آبونمان است که مقایسه این دو شرط با هم برای شناخت بیشتر موضوع مفید است. در قراردادهای تأمین کالاها و خدمات، به‌ویژه در حوزه انرژی، یک شرط اساسی است که با هدف حمایت از منافع یا هزینه‌های تأمین‌کننده از بازخورد مالی حداقلی دریافتی و فروش محصولات و همچنین حفظ تولید پایدار در قرارداد درج می‌شود. مثلاً در قراردادی که ملاک مقدار انرژی موضوع قرارداد نیاز دریافت‌کننده یا خریدار شرط شده است، این ملاک متغیر است و ممکن است روزی به انرژی نیاز نداشته باشد و به استناد عدم نیاز از تحویل انرژی خودداری کند. هر چند عدم تحویل انرژی از اختیارات خریدار است، هزینه‌ای که تأمین‌کننده برای ارسال انرژی و برگرداندن آن متحمل شده است باید پرداخت شود. بنابراین، این شرط متضمن تأمین هزینه‌هایی است که برای تحویل انرژی انجام شده ولی مصرف‌کننده از تحویل آن به خاطر عدم نیاز خودداری کرده است. پس این شرط معمولاً به این صورت اجرایی می‌شود که اگر خریدار از تحویل گرفتن حداقل مقدار معینی از محصولات یا خدمات از فروشنده امتناع کند موظف است مبلغی را به فروشنده به دلیل تحمل هزینه حمل و نقل یا هزینه عرضه از قبیل نگهداری شبکه لوله‌های انتقال انرژی پرداخت کند. از دیدگاه فروشندگان، این شرط مفید است. زیرا به آن‌ها یک تضمین مالی برای هزینه‌های اضافی می‌دهد. بدین ترتیب، فروشندگان می‌توانند به شکل مطمئن‌تری بر تأمین مالی و تولید محصولات خود حساب کنند. این شرط ممکن است برای خریداران مطلوب نباشد. چون، ملزم به پرداخت هزینه ازپیش تعیین شده می‌شوند که در قبال آن منفعتی را دریافت نکرده‌اند. شرط تحویل یا پرداخت در قراردادهای تأمین انرژی نقش مهمی در تعادل مالی و عقلانی بین خریدار و فروشنده بازی می‌کند. چون پرداخت هزینه حمل و نقل توسط خریدار ناشی از عدم تحویل محصول است و اگر او محصول را دریافت کند، فقط ملزم به پرداخت قیمت محصول تحویل گرفته شده است. پس این شرط با توجه به شرایط خاص هر

1. take or pay clause

قرارداد تأمین انرژی ممکن است اهمیت خاصی داشته باشد (Farchy, 2015: 84). نهایتاً تفاوت‌های اصلی این شرط و آبونمان در این است که اولاً هدف این شرط تأمین هزینه‌های اضافی است که از ناحیه دریافت‌کننده بر تأمین‌کننده وارد می‌شود. اما آبونمان بیشتر در خدمات مشترکین و مصرف‌کننده‌ها استفاده می‌شود، درحالی‌که آنان می‌خواهند به خدمات دسترسی پیدا کنند یا از آن استفاده کرده‌اند. ثانیاً هرچند بعضی معتقدند ریسک و منفعت آبونمان عدم قطعیت کمتری به همراه دارند و برای هر دو طرف مذاکره معمولاً سودمند است، شرط تحویل یا پرداخت درآمد فروشنده را تضمین می‌کند، اما ممکن است خریدار را تحت فشار مالی قرار دهد و ممکن است نفعی برای وی نداشته باشد. ثالثاً، قرارداد آبونمان به طور معمول ساده‌تر و قابل درک‌تر از قراردادهای حاوی شرط تحویل یا پرداخت است که معمولاً پیچیدگی‌های بیشتری دارند (زالی، ۱۳۹۸: ۵۴). اما این دیدگاه بیشتر نسبت به آبونمان روزنامه صادق است که مصرف‌کننده با پرداخت خدمتی را دریافت می‌کند ولی نسبت به آبونمان انرژی صادق نیست، چون مصرف‌کننده باید علاوه بر پرداخت آبونمان قیمت انرژی تحویل گرفته را نیز پرداخت کند. بنابراین در شرط تحویل یا پرداخت مصرف‌کننده با تحویل نگرفتن محصول هزینه‌ای اضافی برای تأمین‌کننده ایجاد کرده است که با این شرط هزینه بر او تحمیل می‌شود، ولی در آبونمان مصرف‌کننده هزینه اضافه‌ای را برای تأمین‌کننده ایجاد نکرده است. بنابراین قیاس شرط تحویل یا پرداخت با آبونمان از منظر عدالت قراردادی قیاس مع‌الفارق است.

مزایای آبونمان

از جمله مزایای آبونمان می‌توان به اشتراک‌گذاری محتوا، فراهم کردن فضایی برای افراد جهت به‌اشتراک‌گذاری عکس، ویدئو، نوشته‌های شخصی یا حرفه‌ای خود و افزایش آگاهی، ارائه محتوای آموزشی، اخباری و فرهنگی به کاربران جهت افزایش دانش و آگاهی آن‌ها و ارتقای تجربه کاربری، بهبود پلتفرم و افزایش رضایت کاربری افراد از استفاده خود از آبونمان اشاره کرد (شافعی، ۱۳۹۸: ۳۳). در واقع، آبونمان به عنوان یکی از ابزارهای پیشنهادی برای مدیریت و استفاده اثربخش از منابع مختلف در زمینه‌های گوناگون زندگی بشری اهمیت بسیاری یافته است. از دسترسی به منابع علمی و آموزشی گرفته تا محتوای دیجیتال مانند موسیقی و فیلم، از خدمات ورزشی و بهداشتی تا نرم‌افزارها و ابزارهای تجاری (Smith, 2020: 24).

از منظر اقتصادی آبونمان به افراد و شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات کمک می‌کند تا درآمد ثابت و پیش‌بینی‌شده‌ای داشته باشند که این امر به آن‌ها امکان می‌دهد تا برنامه‌ریزی بهتری برای توسعه خدمات خود داشته باشند. از دیدگاه مصرف‌کنندگان، این نهادها این امکان را به آن‌ها می‌دهند که به طور مداوم از خدمات مورد نیاز و محصولات مورد علاقه خود بهره‌مند شوند. با پرداخت یک مبلغ ثابت یا متغیر در هر دوره، مشترکین احساس آرامش و اطمینان خاطر می‌کنند. زیرا نگرانی از وقفه در استفاده از خدمات ارائه‌شده کمتر می‌شود. نهادهای آبونمان ارتباط مستقیم بین مصرف‌کننده و ارائه‌دهنده خدمات را تقویت می‌کنند و بازار را به سوی پایداری سوق می‌دهند که این امر برای هر دو طرف از مزایای مهمی برخوردار است (Gemar, 2018: 12). یکی دیگر از مهم‌ترین مزایای آبونمان امکان دسترسی نامحدود و مداوم به خدمات مختلف است. برخلاف روش‌های سنتی، که در آن‌ها برای هر بار استفاده باید هزینه‌ای معین پرداخت شود، در سیستم آبونمان کاربران می‌توانند با پرداخت هزینه‌ای منظم و معمولاً پایین‌تر، به صورت مداوم، از خدمات بهره‌مند شوند. این رویه نه تنها موجب صرفه‌جویی در هزینه‌ها می‌شود، بلکه کاربران را از پیچیدگی‌های پرداخت‌های مجزا رها می‌سازد. برای ارائه‌دهنده خدمات نیز مشتری ثابت پیدا می‌شود. استفاده از خدمات اشتراکی به کاربران این امکان را می‌دهد که بدون نیاز به صرف وقت برای جست‌وجو و خریدهای متعدد به راحتی به منابع مورد نظر خود دسترسی پیدا کنند. این مسئله می‌تواند به طور ملموسی بر افزایش بهره‌وری حرفه‌ای افراد تأثیر مثبت داشته باشد (Johnson, 2019: 12). در زمینه‌های علمی و آموزشی، آبونمان به افراد و سازمان‌ها امکان دسترسی به دانش و منابع معتبر را می‌دهد. مجلات علمی، کتابخانه‌های دیجیتال و نرم‌افزارهای تحقیقاتی فقط نمونه‌هایی از کاربردهای گسترده آبونمان در این حوزه‌ها است (Andrews Neil, ۲۰۱۷: ۱۳۲). همچنین، زمانی که یک شرکت از مدل کسب‌وکار مبتنی بر آبونمان استفاده می‌کند می‌تواند با اطمینان بیشتری برنامه‌ریزی مالی خود را تنظیم کند و روی بهبود و گسترش خدمات خود سرمایه‌گذاری کند. این توزیع منظم درآمد به کسب‌وکارها اجازه می‌دهد تا به جای تمرکز بر فروش لحظه‌ای بر بهبود کیفیت خدمات و رضایت مشتریان متمرکز شوند. در مجموع، آبونمان به عنوان یک راهکار کارآمد در مدیریت منابع و استفاده از خدمات مجموعه‌ای فراگیر

از مزایا را به همراه دارد که می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی افراد و پیشرفت جامعه در زمینه‌های مختلف کمک کند (لسلر^۱، ۲۰۱۹، ۳۱۲).

این توجیهات صرفاً اقتصادی است که نسبت به بعضی از روابط صادق است؛ مثلاً نسبت به دسترسی به منابع علمی و اینترنتی، که مشتری یا مصرف‌کننده بهای دیگری را پرداخت نمی‌کند، ولی نسبت به عرضه انرژی که عرضه‌کننده بهای انرژی را دریافت می‌کند موجه نیست. زیرا عرضه‌کننده به عنوان فروشنده انرژی باید تمام هزینه‌های عرضه را تا نقطه تحویل متحمل شود و هزینه نگهداری شبکه یا حمل‌ونقل تا نقطه تحویل عمل مستقلى نیست که مستحق عوض جداگانه باشد بلکه از مقدمات عرفی عرضه و فروش انرژی است. با این حال اهداف اقتصادی آبونمان انرژی موضوع دیگری است که بررسی می‌شود.

اهداف اقتصادی آبونمان انرژی

در حقوق انگلیس، اهداف اصلی آبونمان انرژی شامل چندین بخش مجزا و مرتبط به هم است که هر یک به نحوی در تعیین میزان آبونمان نقش دارد. اولین جزء آن تأمین «هزینه ارائه و انتقال خدمات» است. این بخش شامل هزینه‌های مستقیم و غیر مستقیم است که برای رساندن انرژی و فراهم کردن سرویس به مشترکین انجام می‌شود. هزینه‌های مستقیم شامل هزینه‌های تولید و انتقال انرژی است؛ مانند هزینه‌های تجهیزات، نگهداری و تعمیرات، نیروی انسانی متخصص و هزینه‌های غیر مستقیم شامل هزینه‌های اداری، بازاریابی. جزء دوم «سودآوری» ارائه‌دهنده خدمات است. شرکت‌ها نیاز به تحقق سودآوری دارند تا بتوانند به فعالیت خود ادامه دهند و به طور مداوم خدمات بهتری به مشترکین ارائه دهند. این سود شامل بخشی از هزینه‌ای است که مشترکین به عنوان آبونمان پرداخت می‌کنند و به شرکت‌ها امکان می‌دهد تا سرمایه‌گذاری‌های جدیدی نسبت به خدمات خود داشته باشند. جزء سوم به «هزینه‌های زیرساختی و توسعه» بازمی‌گردد. زیرساخت‌های مناسب و به‌روز در بخش انرژی بخش حیاتی هر تولیدکننده‌ای است که خدمات آبونمان را ارائه می‌دهد. این زیرساخت‌ها شامل فناوری‌های پیشرفته، شبکه‌های ارتباطی و ارسال، سخت‌افزار و نرم‌افزارهای مورد نیاز است. چهارمین جزء «هزینه‌های خدمات پس از فروش و پشتیبانی مشتریان» است. این هزینه‌ها شامل خدماتی مانند پاسخ‌گویی به سؤالات و مشکلات مشتریان، ارائه راهنمایی، خدمات تعمیر و نگهداری و هر گونه پشتیبانی فنی است. ارائه‌دهندگان خدمات انرژی با کیفیت بالا نیاز دارند تا سیستم پشتیبانی مؤثری داشته باشند تا رضایت مشتریان را جلب کنند و مشتریان را درازمدت حفظ کنند (جانت اوسالیوان^۲، ۲۰۰۹، ۵۱۰). در نهایت، جزء پنجم شامل «مالیات‌ها و هزینه‌های قانونی» است. در بسیاری از کشورها، خدمات آبونمان تحت قوانین مالیاتی مشخصی قرار دارند. مالیات بخش مهمی از هزینه کل آبونمان را تشکیل می‌دهد و شرکت‌ها این هزینه را به مشترکین منتقل می‌کنند. مجموعه این موارد مبلغ کل آبونمان است. اصولاً، شفافیت در تعیین و اعلام اجزای مختلف آبونمان به مشتریان نقش مهمی در رضایتمندی و حفظ مشترکین دارد. این امر می‌تواند به جلب اعتماد مشتریان و افزایش تعداد مشترکین منجر شود که در نهایت به سودآوری بیشتر شرکت خواهد انجامید (دیویز^۳، ۲۰۱۶، ۵۶).

برخلاف نظر فوق، این مبانی بیشتر یک‌طرفه، به نفع ارائه‌کننده و در عین حال غیر موجه است. زیرا منافع مصرف‌کننده لحاظ نشده است. همچنین زمانی هزینه خدمات‌رسانی با پرداخت آبونمان قابل جمع است که متصدی خدمت، تحت عنوان اداره، خدمات را مجانی ارائه می‌کند (مانند اداره برق سابق). در این فرض وظیفه پرداخت آبونمان موجه بود که مصرف‌کننده از دسترسی به آن محروم نشود. ولی در حال حاضر که شرکت‌ها وظیفه تولید و توزیع برق و سایر انرژی‌ها را دارند قابل توجیه نیست. چون متصدی یا فروشنده متعهد تحمل هزینه تا نقطه تحویل است.^۴ مضافاً اینکه توسعه سرمایه‌گذاری از وظایف مصرف‌کننده نیست تا بتوان با وظیفه پرداخت آبونمان او را به این مهم وادار کرد. بلکه متصدیان باید با مدیریت کارآمد از محل فروش خدمات سرمایه مورد نیاز خود را نیز تأمین کنند. همچنین در مورد سود نیز با توجه به اینکه متصدیان خدمات انرژی در

1. Leclerc

2. Janet O'Sullivan

3. Davies. p

قالب شرکت تجاری فعالیت می‌کنند سود آنان از محل فروش انرژی قابل تحقق است و نیازی به اخذ آبونمان نیست. در نهایت باید بیان داشت که در حقوق ایران وظیفه پرداخت آبونمان ارتباطی با مالیات و عوارض ندارد. چون از مصرف‌کننده مالیات بر مصرف تحت عنوان ارزش افزوده و عوارض دولتی جداگانه تحت دو عنوان دریافت می‌شود. بنابراین، این مبنا قابل پذیرش نیست.

وضعیت حقوقی آبونمان

در تحلیل رویکرد حقوق به آبونمان انرژی ابتدا لازم است این موضوع بررسی شود که در نظام‌های حقوقی معاصر آبونمان تابع چه قواعدی است و طرفین رابطه چه تعهداتی در قبال همدیگر دارند. ظاهر این است که در حقوق کشورها قواعد حاکم بر آبونمان تابع قواعد حقوق قراردادهای است، ولی در مواردی که وظیفه پرداخت آبونمان بر عهده مصرف‌کننده باشد، قواعد حقوق مصرف حاکم بر حقوق قراردادهای می‌شود. مثلاً در حقوق انگلستان، آبونمان^۱ در مورد خدماتی که دولت به صورت عمومی در قالب اشتراکاتی چون برق و تلفن به شهروندان ارائه می‌کند قابل حمایت است و اصولاً به قراردادهایی که به نحوی مرتبط با بهره‌برداری از خدمات مستمر است اطلاق می‌شود. قرارداد آبونمان موجب می‌شود مشتری، به صورت ثابت یا ماهیانه، موظف به پرداخت مبلغی باشد. در حقوق انگلیس، قراردادهای آبونمان به طور کلی تحت قوانین و «اصول عام قراردادهای» قرار دارند. این بدان معنی است که عناصر اساسی یک قرارداد مثل ایجاب، قبول، قصد و رضایت^۲ باید وجود داشته باشد تا یک تعهد آبونمان معتبر محسوب شود. از منظر حقوقی، یکی از مسائل کلیدی در قراردادهای آبونمان موضوع اعتبار و الزام‌آور بودن آن‌ها است. طرفین باید به طور واضح شرایط و محدوده تعهدات خود را مشخص کنند تا تعهدات مبهم نشود. یکی از چالش‌های عمده در قراردادهای آبونمان مفهوم تعهدات متقابل و سرویس‌های مستمر است. از یک سو، تأمین‌کنندگان خدمات باید اطمینان حاصل کنند که می‌توانند به طور منظم خدمات خود را ارائه دهند و از سوی دیگر مشتریان باید مطمئن شوند که پرداخت‌های منظم آن‌ها برابر با ارزش دریافتی است. از منظر حقوقی، این مسئله غالباً به تعهدات قراردادی و اصول «منطقی بودن»^۳ یا «متناسب بودن»^۴ مربوط می‌شود (ولادیمیر^۵، ۲۰۲۳، ۳۹).

بعضی معتقدند در مورد آبونمان این موضوع مطرح است که مالکیت اتصال به شبکه‌های خدماتی از جمله شبکه برق و ارتفاع از آن را با توجه به شروطی که در قراردادهای اشتراک قید شده می‌توان نوع خفیفی از مالکیت تجهیزات دانست که مرتبه‌ای از تسلط و بهره‌برداری از تجهیزات را به مشترک منتقل می‌کند. با این دیدگاه می‌توان عناوینی چون حق اتصال، حق اشتراک، حق انشعاب و یا حق آبونمان را توجیه کرد (برولیر^۶، ۲۰۱۳، ۹۶). اما به نظر می‌رسد این دیدگاه با واقعیت منطبق نیست. زیرا در گذشته (قبل از سال ۱۳۸۴) خدمات عمومی مانند آب و برق از مشترکات عمومی محسوب می‌شد که در مقابل اموال مشاعی که متعلق به اشخاص معلوم و معینی بود این اموال متعلق به تمام اشخاص یک جامعه به طور عمومی و مطلق بود و هزینه نگهداری و تعمیر تجهیزات آن را نیز مشترکین متحمل می‌شدند.^۷ اما امروزه اداره برق به شرکت برق تغییر ماهیت داده است. در عصر حاضر متصدیان ارائه تمام این خدمات شرکت‌هایی هستند که با هدف تأمین سود خود فعالیت می‌کنند. البته ناگفته نماند که هزینه نگهداری منابع تأمین خدمات عمومی مردمی بود ولی بهره‌مندی از خدمات آن مجانی بود. اما اکنون بهره‌مندی از خدمات معوض شده که به بیع معاطاتی شباهت دارد. بنابراین نمی‌توان به استناد پرداخت مبلغ آبونمان مالکیت مشترکین به منابع تأمین و تولید و تجهیزات برق‌رسانی را اثبات کرد. در موارد نقض تعهدات قراردادی، در حقوق انگلیس روش‌های متعددی از جمله خسارات^۸، فسخ^۹ و الزام به اجرای قرارداد^{۱۰} برای حفاظت از منافع طرف پیش‌بینی شده است. با این حال قراردادهای آبونمان می‌توانند پیچیدگی‌های ویژه‌ای داشته باشند.

1. subscription
2. consent
3. reasonableness
4. proportionality
5. Vladimir
6. Boullier

۷. مستفاد از ماده ۲۵ ق.م. «هیچ‌کس نمی‌تواند اموالی را که مورد استفاده عموم است و مالک خاصی ندارد از قبیل پل‌ها و کاروانسراها و آب‌انبارهای عمومی و مدارس مدارس قدیمه و میدان‌گاه‌های عمومی را تملک کند و همچنین است قنوات و چاهایی که مورد استفاده عموم است».

8. damages
9. rescission
10. specific performance

زیرا باید به طور منظم و به صورت مستمر اجرا شوند. موضوعات جدیدی که با پیشرفت فناوری خدمات بروز کرده‌اند نیز به پیچیدگی‌های بیشتر در این قراردادها انجامیده‌اند. مثلاً در زمینه خدمات دیجیتال و آبونمان انرژی مسائل حقوقی پیرامون مالکیت داده‌ها و حریم خصوصی به صورت عمده مطرح می‌شود. مضافاً مسائلی مثل نقض حقوق مالکیت فکری و استفاده غیر مجاز از محصولات تحت آبونمان از چالش‌های نوین حقوقی هستند. در کل، مسئله آبونمان انرژی در حقوق انگلیس تنها به معنای پرداخت منظم وجوه نیست، بلکه به معنای تعهدات بلندمدت و پیچیده‌ای است که هر دو طرف قرارداد باید به آن پایبند باشند. در نتیجه، آبونمان انرژی در حقوق انگلیس نمادی از تعهدات مستمر و پیوسته است که با پیشرفت فناوری و تغییرات در روابط اقتصادی و تجاری مدرن پیچیدگی و اهمیت بیشتری پیدا کرده‌اند (ولادیمیر^۱، ۲۰۲۳، ۴۳).

در انگلستان، آبونمان انرژی معمولاً به عنوان نوعی قرارداد الحاقی توصیف می‌شود. این نوع قراردادها به معنای پیوستن به مجموعه‌ای از شرایط از پیش تعیین شده است که توسط ارائه‌دهنده خدمات تعیین می‌شود. خدمات‌گیرنده با پذیرفتن این شرایط متعهد به پرداخت دوره‌ای مبالغ مشخص می‌شود. مثلاً، نتیجه تحقیقاتی که در سال ۲۰۲۰ توسط گاردین^۲ منتشر شد نشان داد که بسیاری از مصرف‌کنندگان بدون دقت کامل به شرایط که به آن‌ها عرضه می‌شود اقدام به قبول قراردادهای آبونمان می‌کنند. در این تحقیقات ثابت شده که این نوع قراردادها معمولاً به نفع شرکت‌های ارائه‌کننده خدمات است و می‌تواند باعث نارضایتی مصرف‌کنندگان شود. در واقع در حقوق انگلیس مفهوم آبونمان انرژی با انعطاف‌پذیری بیشتری روبه‌رو است. این انعطاف‌پذیری ناشی از تأکید بر اصول آزادی قراردادی بین ارائه‌دهنده و گیرنده خدمات است که وسعت بیشتری در خدمات عمومی دارد که می‌تواند ناشی از اصول بازار آزاد انگلیس باشد (برولیر^۳، ۲۰۱۳، ۹۷).

در فرانسه آبونمان یک منفعت خاص، که دارای تمام ویژگی‌های موضوع قرارداد است، توصیف شده است. بنابراین آبونمان مستقلاً قابلیت نقل و انتقال دارد. مثلاً آبونمان تلفن و سایر آبونمان‌های انرژی، قابل واگذاری است. چون یک منفعت جدا از اصل مال است، اگرچه خود تجهیزات انرژی در مالکیت دولت است و قابلیت انتقال به مشترک را ندارد، مشترک به واسطه انعقاد قرارداد بهره‌برداری از منافع و خدمات انرژی می‌تواند از این تجهیزات استفاده کند. این منفعت یک منفعت مالی مستقل محسوب می‌شود که می‌تواند موضوع همه قراردادهای انتفاع از مالکیت قرار گیرد. بنابراین، مشترک، به منفعت حاصله از تجهیزات مخابراتی دسترسی پیدا می‌کند و در ازای آن هزینه‌ای می‌دهد که هزینه‌های مندرج در قرارداد بهره‌برداری از خدمات از جمله انتقال خدمات به محل مصرف است (قنبرزاده، ۱۴۰۰: ۵۵). از دیدگاه بعضی آبونمان نهادی «کارآمد و سازمان‌یافته» است که به مردم امکان می‌دهد تا به طور منظم به خدمات دسترسی پیدا کنند. یکی از مهم‌ترین مصادیق آبونمان در فرانسه دسترسی به «خدمات انتقال انرژی» است (مونژان^۴، ۲۰۲۱، ۲۷). این آبونمان‌ها به مشترکین امکان می‌دهند تا بدون نیاز به خرید مستقیم انرژی و با هزینه کمتر به صورت نامحدود از خدماتی مانند برق استفاده کنند (فلین^۵، ۲۰۱۳، ۳۲).

در فرانسه، آبونمان‌ها بیشتر به عنوان قرارداد کادر^۶ شناخته می‌شوند. قرارداد کادر به قراردادهایی گفته می‌شود که طرفین آن بر لزوم داشتن رابطه حقوقی بلندمدت و آتی با تعهد بر انعقاد قرارداد عملیاتی و اجرایی توافق می‌کنند. وضعیت این قرارداد در دکتترین فرانسه اختلافی است. برخی معتقدند اگر قرارداد کادر متضمن تعهد برای انعقاد قراردادهای اجرایی باشد، فرض بر این است که طرفین رضایت خود را در رابطه با قراردادهای اجرا اعلام کرده‌اند و در نتیجه چارچوب قرارداد صحیح را تشکیل می‌دهد. در این فرض تعهد متقابل است. این بدان معناست که قرارداد کادر تنها وقتی معتبر است که حاوی مقرراتی باشد که قیمت قراردادهای اجرایی را تعیین یا قابل تعیین کند. بنابراین، اگر قرارداد کادر فاقد عناصر امکان تعیین یا تعیین قیمت در قراردادهای اجرایی باشد باطل است. همچنین اگر در حین اجرا معیارهایی که اجازه تعیین قیمت را داده‌اند از بین برود، قرارداد باطل می‌شود. اما برخی دیگر پذیرش قرارداد کادری را پیشنهاد می‌کنند که در محتوای آن حداقل به طور ضمنی برای انعقاد قراردادهای اجرایی

1. Vladimir
2. The Guardian
3. Boullier
4. Monjean
5. Phéline
6. contrat-cadre

بر تعهد خاصی دلالت می‌کند. این حداقل الزام ضمنی برای انعقاد قراردادهای اجرایی از بندهای خاصی ناشی می‌شود. بندهای انحصاری و مهم‌تر از همه بندهای مشترک، به جای یک شرط قانونی برای انعقاد قراردادهای اجرایی، به عنوان یک ضرورت، جایگزین شرط قانونی می‌شوند. در این شرایط، از نظر نظام حقوقی، ارائه نکردن موضوع قرارداد کادر دشوار به نظر می‌رسد. با این حال اگر قرارداد کادر الزام قانونی برای انعقاد قراردادهای اجرایی ایجاد نکند، نباید برای آن اعتبار قائل بود یا برای آن قیمت تعیین کرد (دالوز^۱، ۱۹۸۲، ۲۳۷).

در اصلاحات قانون مدنی ۲۰۱۶ فرانسه به این اختلاف پایان داده شده و در ماده ۱۱۱۱ ق.م. ضمن شناسایی اعتبار قرارداد کادر مقرر شده است: «قرارداد کادر یا چارچوب، عقدی است که به موجب آن طرفین در مورد خصوصیات کلی روابط قراردادی آتی خود توافق می‌کنند. قراردادهای اجرایی نحوه و مدل اجرا را مشخص می‌کنند»^۲.

این نوع قراردادها شامل مجموعه‌ای از تعهدات متقابل بین ارائه‌دهنده خدمات و مصرف‌کننده است که در چارچوب قانونی و نظارتی اجرایی شده‌اند. قوانین حمایت از مصرف‌کننده در فرانسه معمولاً سخت‌گیرانه‌تر هستند و به مصرف‌کنندگان حق تغییر یا فسخ قرارداد را با شرایط مشخص می‌دهند. قوانین حمایت از مصرف‌کننده این کشور مانع از سوءاستفاده از مشتریان می‌شود. به طور کلی، می‌توان گفت که برخلاف انگلستان که قراردادهای آبونمان عمده‌الاحاقی هستند، در فرانسه این قراردادها بیشتر به عنوان قرارداد کادر شناخته می‌شوند و تحت نظارت سخت‌گیرانه‌تری به نفع مشترک قرار دارند (لورنت^۳، ۲۰۲۳، ۱۸۳). در فرانسه، قوانین مصرف‌کننده در پرتو مقررات حمایت از مصرف‌کننده تنظیم شده‌اند. قانون‌گذاران فرانسه توجه ویژه‌ای به شفافیت، اطلاع‌رسانی و حقوق مصرف‌کننده داشته‌اند. مثلاً قانون حمایت از مصرف‌کننده^۴ شامل مقرراتی است که ارائه‌دهندگان خدمات ملزم به رعایت آن‌ها هستند. مثلاً، ارائه‌دهندگان باید به مصرف‌کننده اطلاع‌رسانی کاملی در خصوص خدمات انرژی و نرخ آبونمان ارائه دهند و دیوان دادگستری اتحادیه اروپا (CJEU) در چندین حکم بر لزوم شفافیت قراردادهای آبونمان تأکید کرده است (دوبوس^۵، ۲۰۲۱).

در نتیجه در انگلستان و فرانسه در مورد آبونمان رویکرد متفاوتی وجود دارد. انگلستان با قراردادهای الحاقی که عموماً به نفع شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات است رویکردی نتولیرال‌تر دارد. در مقابل، فرانسه با قراردادهای کادر و نظارت قوی‌تر بر بازار مصرف‌کنندگان رویکرد حمایتی‌تری اتخاذ کرده است. آگاهی از ماهیت قراردادهای آبونمان انرژی در هر دو کشور برای مصرف‌کنندگان اهمیت بالایی دارد تا بتوانند به‌درستی از حقوق و تعهدات خود آگاه شوند. مثلاً در فرانسه دادگاه‌ها معمولاً به قانون مدنی فرانسه استناد می‌کنند. پرونده‌هایی که به تفسیر و اجرای قراردادهای آبونمان مربوط می‌شوند معمولاً توسط دادگاه‌های تجاری بررسی می‌شوند (دوپون^۶، ۲۰۱۸، ۴۵). در انگلستان نیز دادگاه‌های عالی و دادگاه‌های تجاری به پرونده‌های پرونده‌های مرتبط با قراردادهای آبونمان رسیدگی می‌کنند (اسمیت^۷، ۲۰۲۰، ۶۳). در نظام حقوقی هر دو کشور قراردادهای دائمی که به مدت غیر معین معتبر هستند وجود دارد. تفاوت عمده بین این دو کشور این است که در فرانسه چنین قراردادهایی معمولاً تحت قانون مدنی تفسیر می‌شوند. اما در انگلستان قراردادهای دائمی بیشتر به واسطه اصول عمومی قراردادها تنظیم می‌شوند. این اصول شامل اراده آزاد طرفین، توافق دوطرفه، آزادی مناسب از منظر عقلا و عدم اجبار است. بر این اساس، قراردادهای دائمی در انگلستان اعتبار واقعی خود را به دست می‌آورند و مفاد و شرایط آن‌ها توسط محاکم معتبر شناخته می‌شود (گامر^۷، ۲۰۱۸، ۲۱).

در فرانسه و انگلیس این موضوع حائز اهمیت است که مبلغ آبونمان باید منصفانه و همراه با شفافیت برای مصرف‌کننده باشد. در پرونده‌ای یک شرکت خدمات اینترنتی در فرانسه مجبور به پرداخت جریمه سنگینی به دلیل عدم ارائه اطلاعات کافی به

1. Dallvez

2. Art. 1111 Le contrat cadre est un accord par lequel les parties conviennent des caractéristiques générales de leurs relations contractuelles futures. Des contrats d'application en précisent les modalités d'exécution.

3. Laurent

4. code de la consommation

5. Dubois

6. Dupont

7. Gemar

مشتریان درباره نرخ‌های آبونمان شد. همچنین در پرونده دیگری یک شرکت ارائه‌دهنده خدمات تلویزیونی به دلیل افزایش ناگهانی آبونمان ماهیانه بدون اطلاع قبلی به مشتریان محکوم به استرداد وجه شد. دادگاه حکم داد که این افزایش ناگهانی و بدون اطلاع نقض قرارداد و حقوق مشتریان است و شرکت موظف به بازگرداندن مبالغ دریافت‌شده به مشتریان شد (لوکلرک، ۲۰۲۲، ۹۶). در انگلیس نیز یک ارائه‌دهنده خدمات تلفن همراه به دلیل افزایش نرخ آبونمان بدون اطلاع‌رسانی مناسب به مصرف‌کنندگان محکوم به پرداخت غرامت شد. همچنین در سال ۲۰۲۳ دادگاه لندن در پرونده‌ای حکم داد که اخذ آبونمان توسط یک شرکت عضویت کتاب‌خوانی فقط در صورتی که مشتری بتواند از خدمات مناسبی بهره‌مند شود و قرارداد به صورت شفاف و عادلانه تنظیم شده باشد قانونی و مشروع است (جانسون، ۲۰۲۳، ۷۳).

رویکرد حقوق ایران به آبونمان رویکردی ترکیبی است. یعنی چون اقتصاد دولتی است هر دو روش انگلیسی و فرانسوی اعمال و از مصرف‌کننده هر دو نوع آبونمان دفعی و مستمر دریافت می‌شود. مثلاً در ابتدای پیشنهاد خرید برق توسط مصرف‌کننده قراردادی تحت عنوان «قرارداد واگذاری انشعاب برق» منعقد می‌شود و مبلغی تحت عنوان «وجه اشتراک» از مصرف‌کننده دریافت می‌شود که مبلغ آن با توجه به ظرفیت کنتور، محیط تحت پوشش و قیمت منطقه‌ای محیط تعیین می‌شود. این مبلغ مشابه آبونمان فرانسوی است که با انعقاد قرارداد کادر مصرف‌کننده باید هزینه را پرداخت کند. علاوه بر این، در طول مدت برقراری انشعاب برق مبلغی ماهیانه تحت عنوان «آبونمان» نیز از مصرف‌کننده دریافت می‌شود که نحوه محاسبه آن به دو روش است. نخست اینکه مشترک از انرژی استفاده کرده باشد. در این فرض مبلغ آبونمان شناور است و هر چه مصرف برق بیشتر باشد، علاوه بر پرداخت بهای برق، باید آبونمان بیشتری نیز پرداخت شود. دوم فرضی است که مصرف‌کننده از نیروی برق استفاده نکرده باشد. در این فرض مبلغی ثابت تحت عنوان آبونمان از مصرف‌کننده دریافت می‌شود. رویه عملی شرکت برق در سال ۱۴۰۳ حدود ۱۶۰۰۰ تومان است که بیشتر با شرط تحویل یا پرداخت منطبق است. این روش منطبق با رویکرد حقوق انگلستان است با این تفاوت که در انگلستان به عنوان قرارداد الحاقی و در ایران تحت عنوان شرط ضمن عقد پرداخت آن الزامی شده است. در تاریخ ۱۳۹۲/۱۲/۲۵ کمیسیون تنظیم مقررات و ارتباطات اقدام به تصویب آبونمان برای تلفن‌های ثابت کرد و در تاریخ ۱۳۹۵/۰۴/۰۸ دیوان محاسبات کشور به استناد ماده ۳۷ قانون محاسبات عمومی مصوب سال ۱۳۶۶، ماده ۴ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب سال ۱۳۸۰، و بند «د» ماده ۱۰۱ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه مصوب سال ۱۳۸۹ خواهان ابطال آن شد و در نهایت رأی شماره ۱۳۱۸ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری به عدم مشروعیت این آبونمان و لزوم بازگرداندن آن به مصرف‌کننده منجر شد. هرچند این مصوبه باطل شد، ولی به دلیل عدم نظارت کافی و فقدان متصدیان پیگیری حمایت از حقوق مصرف‌کننده شرکت مخابرات نه تنها مبلغ آبونمان اخذشده را بازنگرداند، بلکه به رویه خود ادامه داد. نکته علمی که از این رأی استفاده می‌شود این است که دیوان محاسبات اخذ آبونمان مستمر یا ماهیانه را فقط در صلاحیت قانون دانسته است.^۲

بعضی در حقوق ایران در این باره معتقدند آبونمان از عقود تصویبی، مستمر و مدت‌دار است و یک طرف از پیش شروط قراردادی را تعیین کرده و طرف دیگر فقط توانایی رد یا پذیرش آن را دارد. به همین دلیل در این قرارداد حق تغییر مقدار عوض فقط از سوی موجب ممکن است. در مورد لزوم یا جواز این عقد باید گفت که به فوت، جنون و سفه معمولاً منحل نمی‌شود. اما این امر همیشگی نیست. مثلاً اگر مشترک روزنامه بمیرد، این قرارداد منفسخ است. اما اگر مشترک برق فوت کند، قرارداد آبونمان برای آن خانه همچنان معتبر است (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۶، ج ۱: ۱۳ و ۱۴). در رابطه با قابلیت انتقال نیز عرف این نهاد را به رسمیت می‌شناسد و نفس حق اشتراک را قابل خرید و فروش می‌داند و پس از مرگ مشترک نیز با طی مراحل قانونی این حق جزء مایملک وی محسوب می‌شود و قابلیت انتقال خواهد داشت و از سوی دیگر، بر اساس مفاد قرارداد مشترک، قرارداد در مواردی فسخ و این حق توسط مشترک اسقاط می‌شود (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۷: ۲۱). درباره قابلیت انتقال آبونمان انرژی که موضوع بحث است باید دانست که با انعقاد قرارداد واگذاری انشعاب برق حق دسترسی به شبکه برق برای ملک محقق می‌شود و

1. Le Clerc

2. <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/1068111>

این حق شخصی نیست بلکه از توابع عین ملک است که به متصرف متعلق است و با فروش ملک انشعاب برق به صورت ضمنی واگذار می‌شود و با اجاره آن مستأجر مستحق استفاده از انشعاب می‌شود.

چالش اصلی وضعیت آبونمان انطباق آن با قواعد حقوق قراردادهای ایران وابسته به موازین حقوق اسلامی است و در این نظام قراردادی اراده طرفین برای انعقاد عقد لازم است ولی کافی نیست. اعتبار قرارداد نیازمند به تنفیذ شرعی است، اما قرارداد آبونمان از دو جهت با مشکل مواجه است. نخست اینکه پرداخت حق اشتراک توسط مصرف‌کننده که نوعی آبونمان فرانسوی است نوعی اکل مال بالباطل است. چون در گذشته که اداره برق بود پرداخت قیمت برای اکتساب حق اشتراک یا دسترسی به شبکه برق وجهی داشت. اما اکنون که برق توسط شرکت‌ها به فروش می‌رسد و تأمین‌کننده قیمت برق را از مصرف‌کننده دریافت می‌دارد از وظایف بایع است که دسترسی مشتری را به شبکه فراهم کند و بیع چیزی که قابلیت دسترسی برای مشتری ندارد در ماده ۳۴۸ ق.م. باطل دانسته شده است (باریکلو، ۱۳۹۹: ۲۵۷). مضافاً، هزینه تسلیم و در دسترس قرار دادن جریان برق به عهده فروشنده است^۱ و برخی معتقدند فراهم آوردن مقدمات تسلیم از لوازم تعهد فروشنده بر تسلیم مبیع است و او باید هزینه حمل کالا به محل تسلیم را بپردازد (کاتوزیان، ۱۳۹۵: ۱۷۹). بنابراین، با توجه به اینکه به صرف پرداخت حق اشتراک منافعی به مصرف‌کننده تعلق نمی‌گیرد این موارد از موارد اکل مال بالباطل است که حرمت و عدم مشروعیت آن محرز است. وجود منفعت مباح و مشروع در مبیع و ثمن شرط صحت عقد است تا اینکه معامله مشمول عموم ممنوعیت اکل مال بالباطل نشود (انصاری، ۱۴۱۵: ۳۱). بعضی دیگر ممنوعیت ظلم و اجحاف به طرف قرارداد را دلیل بر لزوم تساوی و برابری عوضین کیل به کیل و وزن به وزن دانسته‌اند و هر گونه زیادی را ظلم و اجحاف شمرده‌اند که شارع و عرف عقلاً پذیرای آن نیست (جواهری، ۱۴۰۵: ۳۷). چون اگر مالی از کسی بدون عوض گرفته شود، شرط انتقال آن به استناد عموم حرمت مال مسلم، طیب نفس و کمال رضایت خاطر است (حسنی، ۱۴۱۱: ۲۲۹) که در آبونمان چنین وضعیتی محقق نیست. در نتیجه نمی‌توان آبونمان دفعی و ابتدایی را مشروع شمرد. اینکه گفته شود آبونمان در قبال استمرار خدمات‌رسانی است چندان موجه نیست. زیرا تداوم برق‌رسانی عنوان مستقل نیست که بتواند جداگانه در کنار خود جریان الکتریسته عرفاً موضوع قرارداد باشد و هر چیزی که عرفاً به طور مستقل قابل معامله نباشد اخذ عوض در قبال آن اکل مال به باطل است (حائری یزدی، ۱۴۲۳ ق: ۴۳۰). بنابراین چون رابطه تأمین‌کننده و مصرف‌کننده رابطه بایع و مشتری است، نمی‌توان صرف دوام خدمات‌رسانی را موضوع مستقل قابل معامله و دادن عوض دانست.

در مورد آبونمان مستمر برق هرچند عملاً از زمان شروع سیاست‌های تعدیل از مصرف‌کننده دریافت می‌شد، مستند حقوقی آن مصوبه مورخ ۱۳۹۷/۰۲/۰۵ هیئت وزیران^۲ است که به استناد بند «ج» ماده ۱ قانون هدفمندسازی یارانه‌ها مصوب ۱۳۸۸ و پیشنهاد وزارت نیرو مبلغ آبونمان ماهیانه مشترکین با قدرت ۳۰ کیلو وات و بیشتر ۹۹۰۰ تومان و مشترکین با قدرت ۳۰ کیلو وات و کمتر ۱۱۰۰ تومان تعیین شد. در این بند مقرر شده: «میانگین قیمت فروش داخلی برق به گونه‌ای تعیین شود که به تدریج تا پایان برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران معادل قیمت تمام‌شده آن باشد».

مطابق این مصوبه قیمت انرژی برق برای مصرف‌کننده بر اساس مجموع هزینه‌های تبدیل انرژی، انتقال و توزیع و سایر هزینه‌های محاسبه می‌شود و باید هر ساله حداقل یک درصد به بازده نیروگاه‌های کشور افزوده شود، طوری که تا پنج سال از زمان اجرای این قانون به بازده چهل و پنج درصد برسد و همچنین تلفات شبکه‌های انتقال و توزیع تا پایان برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه به چهارده درصد کاهش یابد.

هرچند در بند فوق از وضعیت آبونمان منصرف است، با توجه به رابطه طرفین که رابطه فروشندگی و خریداری است و نیز موضع آنان که یکی قوی و دیگری ضعیف است، به اقتضای روح قوانین حمایت از مصرف‌کننده، دولت باید به نفع طرف ضعیف در رابطه دخالت و از او حمایت کند. اما چون اقتصاد دولتی است، تصمیم‌گیران چندان تمایلی به رعایت منافع مقابل ندارند. در بند «ج» مصوبه فوق اشاره‌ای به آبونمان نشده و یکی از راه‌های منصفانه شدن قیمت برق کاهش هزینه‌های زاید است که به

۱. مستفاد از ماده ۳۸۱ ق.م.

۲. <https://dotic.ir/news/1040/%D8%A7%D8%A8%D9%84%D8%A7%D8%BA->

جای الزام وزارت نیرو به کاهش هزینه‌های اضافی و متناسب ساختن قیمت تمام‌شده برق از این بند لزوم پرداخت آبونمان از مصرف‌کننده مستفاد شد. بنابراین آبونمان مستمر هم که تحت عنوان شرط قانونی در قرارداد معامله برق قابل توصیف است، چندان انطباقی با روح قوانین ندارد و انطباق آن با قواعد حقوقی به دلیل ناعادلانه بودن مشکل است.

نتیجه

آبونمان موضوعی وارداتی است که خاستگاه آن حقوق سرمایه‌داری است. بنابراین باید از منظر آن توصیف و وضعیت حقوقی آن بررسی شود. در حقوق فرانسه و انگلستان که هر دو نظام متأثر از سیستم سرمایه‌داری ولی یکی نماینده حقوق نوشته و سویل‌لو و دیگری نماینده حقوق عرفی و کامن‌لو است تفاوت عمده در توصیف و وضعیت آبونمان وجود دارد. مثلاً در حقوق فرانسه آبونمان به پرداختی اطلاق می‌شود که پرداخت‌کننده به منابع یا منافع مقصود حق دسترسی پیدا می‌کند ولی وضعیت آن در بین حقوق‌دانان اختلافی بود. بعضی آن را باطل و بعضی صحیح می‌دانستند تا اینکه در اصلاحات قانون مدنی ۲۰۱۶ در قالب قرارداد کادر شناسایی و معتبر اعلام شد. اما در حقوق انگلستان وضعیت آن بیشتر تابع توصیف موضوع است؛ به این بیان که اگر مبلغ پرداخت آبونمان در قبال هزینه‌ای باشد که دریافت‌کننده متحمل شده معتبر است ولی اگر به عنوان جریمه پرداخت‌کننده از عدم تحویل انرژی باشد باطل و بی‌اثر است. بنابراین بیشتر به تشخیص قضایی محاکم در رعایت شروط عمومی قراردادها، مانند اراده مشترک، توافق دوطرفه، آزادی مناسب از منظر عقلا و عدم تأثیرپذیری واگذار شده است. با این حال در فرانسه آبونمان ابتدایی انرژی و در انگلستان بیشتر نوع مستمر آن رایج است.

در حقوق ایران، ترکیبی از رویکرد فرانسوی و انگلیسی است. چون مصرف‌کننده در زمان انعقاد قرارداد مبلغ زیادی تحت عنوان عوض حق انشعاب پرداخت می‌کند که مطابق با رویکرد فرانسوی است. در خلال روابط مبلغی تحت عنوان آبونمان باید پرداخت کند که اگر معضل ناترازی موجود نبود، مطابق با رویکرد انگلیسی است به شرط آنکه هدف دریافت‌کننده جریمه مشتری نباشد. هرچند به دلیل اقتصاد دولتی و عدم توجه به حقوق مصرف‌کننده روش ترکیبی اعمال می‌شود، چون قابلیت معاملی هر موضوعی تابع منفعتی است که برای پرداخت‌کننده محقق و حاصل می‌شود، رویکرد حقوق انگلستان با موازین حقوق اسلامی بیشتر منطبق است به شرط آنکه عرضه‌کننده با مشکل ناترازی انرژی مواجه نباشد. بنابراین در رویکرد ترکیبی با وجود معضل ناترازی انرژی، از طرفی، پرداخت آبونمان موجب تحقق هیچ منفعت و تعهد یا مسئولیتی به نفع مصرف‌کننده نمی‌شود. از طرف دیگر مصرف‌کننده نیز به اختیار و آزادی به پرداخت آن ملتزم نیست. بنابراین قاعده عام حرمت اکل مال به باطل مانع اصلی اعتبار و صحت آبونمان در وضعیت ترکیبی با معضل ناترازی انرژی در حقوق ایران است.

منابع

- انصاری، شیخ مرتضی (۱۴۱۵ ق). کتاب المکاسب. قم: کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری.
- باریکلو، علی رضا (۱۳۹۹). حقوق قراردادهای عقود معین. ج ۲. تهران: میزان. ج ۱.
- خوسرندیان، محمدعلی و شنیور، قادر (۱۳۹۰). ماهیت عقد مرکب در فقه و حقوق موضوعه. مطالعات فقه و حقوق اسلامی، س ۳، ش ۴، بهار و تابستان.
- جعفری، لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۹۵). مبسوط در ترمینولوژی حقوق. ج ۷. تهران: کتابخانه گنج دانش.
- _____ (۱۳۹۶). الفارق. ج ۶. تهران: کتابخانه گنج دانش. ج ۱.
- _____ (۱۳۹۷). عقود معین. تهران: گنج دانش. ج ۱.
- جواهری، محمدتقی (۱۴۰۵ ق). الربا فقهی و اقتصادی. قم: مؤلف.
- حائری یزدی، سید کاظم (۱۴۲۳ ق). فقه العقود. ج ۲. قم: مجمع اندیشه اسلامی. ج ۱.
- حسنی، هاشم معروف (۱۴۱۱ ق). نظریه العقد فی الفقه الجعفری. بیروت: منشورات مکتبه هاشم.
- خبرگزاری تابناک (۳۱ مرداد ۱۳۹۶). اخذ آبونمان از مشترکان گاز خلاف قانون است. آدرس: <https://www.tabnak.ir/0032Lf>. تاریخ دسترسی: ۲۸ مرداد ۱۴۰۳.
- رأی ۱۳۱۸ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری، شماره دادنامه: ۱۳۱۸. مورخ ۳ بهمن ۱۳۹۶. موضوع: ابطال مصوبه شماره ۳ جلسه شماره ۱۸۴. مورخ ۲۵ اسفند ۱۳۹۲ کمیسیون تنظیم مقررات ارتباطات.
- زالی، رضا و اسدی نیا، زهرا (۱۳۹۸). ماهیت و آثار عقد مرکب از منظر استاد جعفری لنگرودی. تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی، د ۲، ش ۳، ۱۱۷ - ۱۳۴.
- شافعی، امیرحامد (۱۳۹۸). قراردادهای بهره‌برداری از خدمات در حقوق ایران و فرانسه. پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی. دانشگاه شهید بهشتی.
- صلواتیان، سیاوش و محسنی، مهدی (۱۳۹۴). مطالعه تطبیقی شیوه‌های تأمین مالی سازمان‌های رسانه‌ای رادیویی و تلویزیونی عمومی و تحت مالکیت دولتی در دنیا. رسانه، س ۲۳، ش ۴.
- قانون مدنی ایران. جلد نخست: مصوب ۸ اردیبهشت ۱۳۰۷، جلد دوم: مصوب ۲۸ بهمن و ۲۱ اسفند و ۱۷ و ۱۹ و ۲۰ فروردین ۱۳۱۳، جلد سوم: مصوب ۱۳ مهر و ۸ آبان ۱۳۱۴.
- قنبرزاده، محمد و همکاران (۱۴۰۰). بررسی فقهی ماهیت قرارداد اشتراک تلفن ثابت پس پرداخت. آموزه‌های فقه مدنی، ش ۲۴، پاییز و زمستان.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۶ بهمن ۱۳۸۹). آدرس: https://rc.majlis.ir/fa/law/print_version/790018، تاریخ دسترسی: ۲۷ تیر ۱۴۰۳.
- کاتوزیان، امیرناصر (۱۳۹۵). عقود معین. ج ۱۵. تهران: شرکت سهامی انتشار. ج ۱.
- هاشمی شاهرودی، سید محمود (۱۴۲۶). فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت (ع). قم: مؤسسه دائره المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (ع).
- Andrews, N. (2017). Interpretation of contracts and "commercial common sense": do not overplay this useful *Cambridge Law Journal*. criterion, 76(1), 36-62.
- .D. Crépel, M ,Boullier (2013). MOTif, Pratiques de lecture et d'achat de livres numériques.
- Dalloz, SCHMIDT, Négociation et conclusion de contrats, Paris, 1982.
- Davies, P. (2016). onRectification versus interpretation: the nature and scope of the equitable jurisdicti *Cambridge Law Journal*, 62-85.
- Dubois, M. Lemoine, P. (2021). *Revue Juridique*. Protection des Droits de l'Homme en France, 25(1), 33-46.
- Dupont, P. (2020). Les abonnements aux transports en commun en France. **Revue des Transports Urbains*, 35*(2), 123-145. DOI
- Farchy, J. Jutant, C. (2015). Qui a peur du marché de l'occasion numérique ? La seconde vie des biens culturels. Paris, Presses des Mines.
- Gemar, J. C. (2018). e L'analyse comparée en traduction juridique, ses enjeux, sa nécessité. *Revue international de Sémiotique juridique*, 3, 957-975.
- Hadopi/Groupe pour le développement de la lecture numérique(GLN), Etude des perceptions et usages du livre numérique, réalisée par l'institut Ipsos, October 2014.
- Jaiswal, S. Singh, A. (2022). OTT Services and Intention to Continuous Subscription: A Moderated-Moderated Mediation Analysis. *PURUSHARTHA-A, journal of Management, Ethics and Spirituality*, 15(2), 104-125.

- Jeong, M. Yang, K. Kim, H. M. Min, J. (2024). Curation subscription box services: Implications for the pet industry. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 76, 1-12.
- Jitsoonthornchaikul, M. (2022). An Empirical Study on the Service Marketing Factors Influencing the Need of Consumer for an Online Food Ordering Delivery Using Subscription-Based Model. *ABAC Journal*, 42(3), 17-37.
- Johnson, A. (2023). *Common Law Principles in Contemporary Legal Practice*. London Legal Publishing.
- Laurent, A. (2023). *Economic Journal* .The impact of financial reforms on the economy of France, 7(4), 182-195.
- Lee, H. Sakamoto, Y. Yoshizawa, Y. (2021). Sustainability of fashion subscription services in Japan. *The International Journal of Sustainability in Economic, Social and Cultural Context*, 17(1), 53-73.
- Decaudin, S-Monjean. (2021). oit? Approche juritraductologie. In Baumert Langues et on traduire le dr-Peut langages juridiques. Traduction et traductologie, didactique et pédagogie.
- O'Sullivan, J. (2009). Say what you mean and mean what you say: contractual interpretation in the House of w JournalLords. *Cambridge La*, 68(3), 510-512.
- Perona, M. Pouyet, J. (2010). *Le prix unique du livre à l'heure du numérique*. Paris, Ed Rue d'Ulm.
- Phéline, C. (2013). *Musique en ligne et partage de la valeur. État des lieux, voies de négociation et rôles de la la ministre de la Culture et de la Communication loi. Rapport à.*
- Syndicat national de l'édition. (2014). *L'édition en perspective2014, rapport d'activité du SNE*.
- Dullion, V. (2014). juridique. Droit comparé pour traducteurs: de la théorie à la didactique de la traduction *Revue internationale de Sémiotique juridique*-International Journal for the Semiotics of Law, 28, 91-105.
- Gemar, J. C. (2019). L'analyse jurilinguistique en traduction, exercice de droit comparé. Traduire la lettre ou *Comparative Legilinguistics* .l'esprit des lois"? Le cas du Code Napoléon", 37, 1-12.
- Vladimir Bastidas Venegas, Intellectual property rights, enforcement costs and EU competition law, *Journal of Antitrust Enforcement*, Volume 11, Issue Supplement_1, June 2023, Pages i37–i56, <https://doi.org/10.1093/jaenfo/jnac027>.
- München, Hauptzollamt, Reports of Cases, Request for a preliminary ruling from the Finanzgericht München, Case C-297/13, Data I/O GmbH.